

MEDZINÁRODNÝ BESTSELLER

POČIATOK VŠETKÉHO

NOVÁ HISTÓRIA
ĽUDSTVA

DAVID GRAEBER
A DAVID WENGROW

TATRAN

Počiatok všetkého

DAVID GRAEBER
DAVID WENGROW

Počiatok všetkého
Nová história ľudstva

TATRAN

Z anglického originálu David Graeber and David Wengrow:
THE DAWN OF EVERYTHING,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Allen Lane, Londýn 2021,
preložil Pavol Šveda.

Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2023 ako 5394. publikácia.
Vydanie I.

Prebal a väzbu podľa pôvodného návrhu spracoval Peter Zentko.

Zodpovedná redaktorka Zuzana Šulajová

Odborná redakcia Dr. Martin Bača

Jazykové redaktorky Ivana Fábryová, Veronika Goldiňáková

Technický redaktor Peter Zentko

Sadzba AldoDesign, Bratislava

Vytlačil FINIDR, s.r.o., Český Těšín.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život

All rights reserved.

Copyright © 2021 by David Graeber and David Wengrow

Translation © Pavol Šveda, 2023

Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2023

ISBN 978-80-222-1402-5

Obsah

<i>Zoznam mapových a obrazových príloh</i>	9
<i>Predslov a venovanie</i>	11
<i>Podakovanie</i>	13
1 Rozlúčka s detstvom ľudstva <i>Alebo prečo toto nie je kniha o pôvode nerovnosti</i>	15
2 Hriešna sloboda <i>Domorodá kritika a mýtus o pokroku</i>	40
3 Rozmrazovanie doby ľadovej <i>Spútaní aj slobodní: premenlivé možnosti ľudskej politiky</i>	88
4 Slobodní ľudia, pôvod kultúr a nástup súkromného vlastníctva <i>(Nie nevyhnutne v tomto poradí)</i>	129
5 Mnoho liet dozadu <i>Prečo mali kanadskí lovci a zberači svojich otrokov a ich kalifornskí susedia nie, alebo o probléme s „výrobnými metódami“</i>	171
6 Adonisove záhrady <i>Revolúcia, ktorá sa nikdy nestala: ako sa neolitické národy vyhýbali poľnohospodárstvu</i>	215
7 Ekológia slobody <i>Ako sa poľnohospodárstvo prvýkrát stávalo na nohy, potkýnalo a motalo kade-tade po svete</i>	254
8 Mestá predstavivosti <i>Prví mestskí ľudia v Eurázii – v Mezopotámii, Číne, údolí Indusu a na Ukrajine – a ako budovali mestá bez kráľov</i>	280

9	Skryté a predsa na dosah <i>Domorodý pôvod sociálneho bývania a demokracie v Amerike</i>	330
10	Prečo štát nemá pôvod <i>Skromné začiatky suverenity, byrokracie a politiky</i>	360
11	Kruh sa uzatvára <i>O historických základoch domorodej kritiky</i>	438
12	Záver <i>Počiatok všetkého</i>	488
	<i>Poznámky</i>	521
	<i>Bibliografia</i>	599
	<i>Register</i>	659

Zoznam mapových a obrazových príloh

- 1 Severná Amerika, ako ju definovali etnológovia na začiatku 20. storočia (vložka: etnolingvistická „zóna trieštenia“ v severnej Kalifornii) 176
(Podľa C. D. Wisslera (1913), „The North American Indians of the Plains“, In *Popular Science Monthly* 82; A. L. Kroeber (1925), *Handbook of the Indians of California*. Bureau of American Ethnology Bulletin 78. Washington, DC: Smithsonian Institution.)
- 2 „Úrodný polmesiac“ Blízkeho východu – neolitickí farmári vo svete druhohorných lovcov a zberačov, 8500 – 8000 pred n. l. 233
(Upravené podľa pôvodnej mapy A. G. Sherratta, s láskavým dovolením S. Sherratta.)
- 3 Nezávislé centrá domestikácie rastlín a zvierat 259
(Prevzaté z pôvodnej mapy, s láskavým dovolením D. Fullera.)
- 4 Nebelivka: prehistorické „mega-sídliisko“ v ukrajinskej lesostepi 296
(Podľa pôvodnej mapy, ktorú nakreslil Y. Beadnell na základe údajov od D. Halea; s láskavým dovolením J. Chapmana a B. Gaydarskej.)
- 5 Teotihuacán: obytné komplexy v okolí hlavných pamiatok v centrálnych štvrtiach mesta 340
(Prevzaté z R. Millon [1973], *The Teotihuacán Map*. Austin: University of Texas Press, s láskavým dovolením Teotihuacan Mapping Project a M. E. Smith.)
- 6 Niektoré kľúčové archeologické náleziská v povodí rieky Mississippi a priľahlých regiónoch 341
(Prevzaté z pôvodnej mapy s láskavým dovolením T. R. Pauketata.)

7 Usporiadanie rôznych klanov (1 – 5) v dedine
Osedžov (hore). Ako sa zástupcovia tých istých klanov
usporiadali v lóži na veľký rituál (dole).
(Podľa A. C. Fletchera a F. La Flesche (1911), „The Omaha tribe“:
*Twenty-seventh Annual Report of the Bureau of American
Ethnology*, 1905 – 1906. Washington D.C.: Bureau of American
Ethnology; a F. La Flesche (1939), *War Ceremony and Peace
Ceremony of the Osage Indians*. Bureau of American Ethnology
Bulletin 101. Washington: Vláda USA.)

450

Predslov a venovanie

(napísal David Wengrow)

David Rolfe Graeber zomrel 2. septembra 2020 vo veku 59 rokov, zhruba tri týždne po tom, ako sme dokončili túto knihu. Pohlcovala nás viac ako desať rokov, pritom sa to začalo iba ako akési rozptýlenie pri našich „serióznejších“ akademických povinnostiach. Spočiatku to bol len experiment, takmer hra, v ktorej sa antropológ a archeológ pokúšali zrekonštruovať veľkolepý dialóg o ľudských dejinách, aký býval v našich odboroch kedysi celkom bežný, no tentoraz s využitím moderných dôkazov. Neexistovali žiadne pravidlá ani termíny. Písali sme podľa toho, ako a kedy sme mali chuť, no čoraz častejšie sme tomu venovali každý deň. V posledných rokoch pred dokončením projektu, keď celý proces naberal na obrátkach, sa nezriedka stávalo, že sme sa rozprávali dva- až trikrát denne. Strácali sme prehľad o tom, kto prišiel s akým nápadom alebo s novým súborom faktov a príkladov. Všetko sme ukladali do „archívu“ a ten rýchlo prerástol rozsah jednej knihy. Výsledkom teda nie je mozaika, ale skutočná syntéza. Cítili sme, že naše štýly písania a myslenia sa postupne zlievajú do jedného prúdu. Uvedomili sme si, že ešte nechceme ukončiť intelektuálnu cestu, na ktorú sme sa vydali, a že mnohým konceptom predstaveným v tejto knihe prospeje ďalší rozvoj a príklady. Rozhodli sme sa napísať pokračovanie, a to nie menej ako tri. Ale táto prvá kniha sa musela niekde skončiť a David Graeber s jeho charakteristickým štýlom dňa 6. augusta o 21.18 hodine oznámil komunite na Twitteri (voľne citujúc Jima Morrisona), že dielo je dokončené: „Môj mozog je otupený prevrpením.“ Ku koncu sme sa dostali presne tak, ako sme začali – do neskorých nočných hodín sme diskutovali o tých istých zdrojoch, zhovárali sa o návrhoch, ktoré medzi nami pendlovali sem a tam, debatovali a čítali.

David bol oveľa viac ako len antropológ. Bol to aktivista a verejný intelektuál s medzinárodnou reputáciou, snažil sa žiť podľa svojich

POČIATOK VŠETKÉHO

predstáv o sociálnej spravodlivosti a oslobodení, dával nádej utláčaným a inšpiroval nespočetné množstvo ďalších, aby tieto myšlienky nasledovali. Táto kniha je venovaná milej pamiatke Davida Graebera (1961 – 2020) a podľa želania aj pamiatke jeho rodičov Ruth Rubinstein Graeberovej (1917 – 2006) a Kennetha Graebera (1914 – 1996). Nech odpočívajú spolu v pokoji.

Podakovanie

Smutné okolnosti ma (Davida Wengrowa) donútili napísať tieto poďakovania v neprítomnosti Davida Graebera. Na svete zanechal manželku Niku. Davidov odchod poznačili mimoriadne prejavy smútku, ktoré spájali ľudí naprieč kontinentmi, spoločenskými vrstvami a ideologickými hranicami. Desať rokov spoločného písania a premýšľania je dlhá doba a nie je na mne, aby som hádal, komu by sa chcel David poďakovať. Jeho spolucestujúci na ceste za touto knihou určite budú vedieť, ako veľmi si vážil ich podporu, pomoc a rady. No jednou vecou som si istý: táto kniha by nevznikla – alebo aspoň zďaleka nie v takejto podobe – bez inšpirácie a energie našej poradkyne vo veciach literárnych Melissy Flashmanovej. Eric Chinski z vydavateľstva Farrar, Straus and Giroux a Thomas Penn z vydavateľstva Penguin UK pre nás predstavovali skvelý redakčný tím a skutočných intelektuálnych partnerov. Za vášnivú spoluprácu a zásahy do nášho myslenia počas mnohých rokov srdečne ďakujeme aj nasledujúcim jednotlivcom: Debbie Bookchinová, Alpa Shah, Erhard Schüttpelz a Andrea Luka Zimmerman. Za veľkorysé odborné poradenstvo o rôznych aspektoch knihy chceme poďakovať týmto ľuďom: Manuel Arroyo-Kalin, Elizabeth Baquedanová, Nora Batesonová, Stephen Berquist, Nurit Birdová-Davidová, Maurice Bloch, David Carballo, John Chapman, Luiz Costa, Philippe Descola, Aleksandr Diachenko, Kevan Edinborough, Dorian Fuller, Bisserka Gaydarska, Colin Grier, Thomas Grisaffi, Chris Hann, Wendy Jamesová, Megan Lawsová, Patricia McAnanyová, Barbara Alice Mannová, Simon Martin, Jens Notroff, José R. Oliver, Mike Parker Pearson, Timothy Pauketat, Matthew Pope, Karen Radnerová, Natasha Reynoldsová, Marshall Sahlins, James C Scott, Stephen Shennan a Michele Wollstonecroftová.

Mnohé argumenty v tejto knihe sa prvýkrát objavili v prednáškach

a v odborných časopisoch: staršia verzia druhej kapitoly sa objavila vo francúzštine ako „La sagesse de Kandiaronk: la critique indigène, le mythe du progrès et la naissance de la Gauche“ (*La Revue du MAUSS*); časti tretej kapitoly boli prvýkrát prezentované ako „Farewell to the childhood of man: ritual, seasonality, and the origins of inequality“ (The 2014 Henry Myers Lecture, *Journal of the Royal Anthropological Institute*); úryvky štvrtej kapitoly ako „Many seasons ago: slavery and its rejection among foragers on the Pacific Coast of North America“ (*American Anthropologist*) a ôsmej kapitoly ako „Cities before the state in early Eurasia“ (The 2015 Jack Goody Lecture, *Max Planck Institute for Social Anthropology*).

Poďakovanie patrí aj rôznym akademickým inštitúciám a výskumným tímom, ktoré nás pozvali, aby sme hovorili a diskutovali o témach týkajúcich sa tejto knihy, najmä Enzovi Rossimu a Philippovi Descolovi pri nezabudnuteľných príležitostiach na Amsterdamskej univerzite a na Collège de France. James Thomson (predtým šéfredaktor časopisu *Eurozin*) nám najprv pomohol dostať naše nápady do širšieho sveta esejou „How to change the course of human history (at least, the part that’s already happened)“ (Ako zmeniť chod ľudskej histórie [aspoň tej časti, ktorá sa už stala]) a potom ju s nadšením prijal, hoci iní vydavatelia sa jej vyhýbali. Ďakujem aj mnohým prekladateľom, ktorí nám odvtedy pomohli rozšíriť naše publikum, a najmä Kelly Burdickovej z Lapham’s Quarterly za zaradenie nášho príspevku do špeciálneho vydania na tému demokracie, kde sme predstavili niektoré myšlienky, ktoré nájdete v deviatej kapitole tejto knihy.

Od samého začiatku sme s Davidom začlenili prácu na tejto knihe do našej výučby – na Katedre antropológie London School of Economics a Archeologického ústavu UCL –, takže v mene nás oboch by som chcel poďakovať našim študentom za posledných desať rokov za mnohé postrehy a úvahy. Martin, Judy, Abigail a Jack Wengrow stáli po mojom boku na každom kroku tejto cesty. A moja posledná a najhlbšia vďaka patrí Ewe Domaradzkej za poskytnutie najostrejšej kritiky aj najoddanejšej podpory, akú si partner môže priať. Vstúpila si do môjho života podobne ako David a táto kniha: „Dážď náhle preťal vzduch, bičoval holé steny slnka... Dážď, dážď na suchej zemi!“

I

Rozlúčka s detstvom ľudstva

*Alebo prečo táto kniha nie je
o pôvode nerovnosti*

„Túto náladu cítite všade, politicky, sociálne a filozoficky. Žijeme v tom, čo Gréci nazývali καιρός (Kairos), teda v správnom čase na metamorfózu bohov, t. j. základných princípov a symbolov.“

C. G. Jung, *Neobjavené ja* (1958)

Väčšia časť príbehu dejín ľudstva je pre nás beznádejne stratená. Náš druh *Homo sapiens* jestvuje už najmenej 200 000 rokov, no pre väčšinu tohto času nemáme takmer žiadnu predstavu o tom, čo sa dialo. Napríklad v jaskyni Altamira v severnom Španielsku vytvárali ľudia maľby a rytiny počas obdobia dlhého najmenej 10 000 rokov, približne medzi 25 000 a 15 000 rokmi pred n. l. Je vysoko pravdepodobné, že v tej dobe sa odohralo veľa dramatických udalostí, no nemáme nijakú možnosť zistiť, čo sa vo veľkej väčšine z nich stalo.

Pre mnohých z nás to nemá nijaký význam, pretože sa aj tak len zriedka zamýšľame nad širokým záberom dejín ľudstva. Prečo by to robili? Pokiaľ táto otázka vôbec vystane, je to zvyčajne v spojitosti s úvahami o tom, prečo je svet taký, aký je, a prečo sa ľudia k sebe navzájom správajú tak zle. Neraz to súvisí s úvahami o pôvode vojen, ľudskej chamtivosti, o vykorisťovaní a ľahostajnosti k utrpeniu iných. Boli sme takí odnepamäti? Alebo sa len niečo v istom momente beznádejne pokazilo?

Je to vo svojej podstate teologická debata. Otázka v zásade znie: sú ľudia od narodenia dobrí alebo zlí? Ak sa nad tým však zamyslíte, otázka vymedzená týmito pojmami nedáva zmysel. „Dobro“ a „zlo“ sú čisto ľudské koncepty. Nikomu by nikdy nenapadlo polemizovať, či ryba

alebo strom sú dobré alebo zlé, pretože „dobro“ a „zlo“ sú pojmy, ktoré sme vytvorili, aby sme sa mohli navzájom porovnávať. Z toho vyplýva, že polemizovať, či sme vo svojej podstate dobrí alebo zlí, má asi rovnaký zmysel ako polemizovať, či sme v podstate tuční alebo štíhli.

Napriek tomu sa ľudia k týmto otázkam vždy vracajú, keď uvažujú o počiatkoch svojich dejín. Všetci poznáme odpoveď, ktorú dáva kresťanstvo: ľudia kedysi žili v stave nevinnosti, no poškvrnil ich dedičný hriech. Túžili sme sa podobať Bohu a boli sme za to potrestaní. Teraz žijeme v padlom stave a dúfame vo vykúpenie. Modernejšou a dnes populárnejšou verziou tohto príbehu je zvyčajne nejaká aktualizovaná variácia rozpravy Jeana-Jacquesa Rousseaua *O pôvode a príčinách nerovnosti medzi ľuďmi*, ktorú napísal v roku 1754. Legenda hovorí, že kedysi dávno sme boli lovcami a zberačmi a žili sme v dlhotrvajúcom stave detskej nevinnosti v malých tlupách. Tieto skupiny boli rovnostárske, čo bolo možné práve preto, lebo boli do počtu veľmi malé. Až po „poľnohospodárskej revolúcii“ a azda ešte viac po vzostupe miest sa tento šťastný stav skončil a nastala éra „civilizácie“ a „štátu“, čo znamenalo aj nástup písma, vedy a filozofie. No znamenalo to aj príchod takmer všetko zlého v ľudskom živote: patriarchátu, stálej armády, masových popráv a otravných byrokratov, ktorí trvajú na tom, aby sme veľkú časť svojho života strávili vyplňaním formulárov.

Toto je, samozrejme, veľmi hrubé zjednodušenie, ale skutočne sa zdá, že ide o základný naratív, ktorý vypláva na povrch, vždy keď ktokoľvek od priemyselných psychológov až po revolučných teoretikov povie niečo v zmysle „ale veď predsa ľudské bytosti strávili väčšinu svojej evolučnej histórie životom v skupinách desiatich až dvadsiaticich ľudí“, prípadne „poľnohospodárstvo bolo možno najväčšou chybou ľudstva“. Ako uvidíme, mnohí populárni autori takto argumentujú celkom explicitne. Problém spočíva v tom, že každý, kto hľadá alternatívu k tomuto dosť depresívnemu pohľadu na dejiny ľudstva, rýchlo zistí, že jediná, ktorá sa ponúka, je v skutočnosti ešte horšia: ak nie Rousseau, tak potom Thomas Hobbes.

Hobbesov *Leviatan* vydaný v roku 1651 je v mnohých ohľadoch základajúcim textom modernej politickej teórie. Tvrdí, že keďže ľudia sú od prírody sebeckí, život v pôvodnom prirodzenom stave nebol v žiadnom prípade nevinný. Práve naopak, musel byť „osamelý, chudobný, nepríjemný, násilný a krátky“. V podstate to bol stav neustálej vojny, v ktorej každý bojoval proti každému. Zásťanca Hobbesovho pohľadu na svet by tvrdil, že ak sa vôbec dá hovoriť o nejakom pokroku oproti

tomuto pôvodnému stavu, tak za to môžeme do značnej miery vďačiť práve represívnym mechanizmom, na ktoré sa Rousseau sťažoval: vládam, súdom, byrokracii či polícii. Tento pohľad na svet pretrváva tiež už pomerne dlho. Existuje dôvod, prečo anglické slová „politics“ (politika), „polite“ (úctivý) a „police“ (polícia) znejú rovnako – všetky sú odvodené z gréckeho slova *polis*, čiže mesto. Latinský ekvivalent tohto pojmu je *civitas* a z neho sú zasa odvodené anglické slová „civility“ (občianstvo), „civic“ (občiansky) aj moderné chápanie „civilizácie“.

Ludská spoločnosť je podľa tohto pohľadu založená na kolektívnom potláčaní nižších pudov. Takéto potláčanie pudov je omnoho aktuálnejšie v prípade, ak žije veľa ľudí na jednom mieste. Novodobí prívrženci Hobbesa by teda tvrdili, že áno, väčšinu našej evolučnej histórie sme síce prežili v malých skupinách jedincov, ktoré spolu dokázali vychádzať hlavne preto, lebo mali spoločný záujem na prežití svojich potomkov (evoluční biológovia to nazývajú „investícia do potomstva“), ale ani tieto skupiny neboli v žiadnom prípade založené na princípe rovnosti. Vždy existoval nejaký líder – „alfa samec“. Hierarchia a dominancia spolu s cynickým presadzovaním vlastných záujmov boli vždy základným kameňom ľudskej spoločnosti. V zásade ide o len to, že sme sa naučili, aké je pre nás výhodné uprednostňovať dlhodobé záujmy pred krátkodobými pohnútkami, respektíve že je lepšie vytvárať zákony obmedzujúce naše najhoršie impulzy na sociálne užitočné oblasti, ako napríklad na ekonomiku, a všade inde ich zakazovať.

Čitateľ pravdepodobne cíti, že výber medzi týmito dvoma alternatívami sa nám príliš nepozdáva. Naše námietky možno rozdeliť do troch širokých kategórií. Oba pohľady ako opisy všeobecného priebehu dejín ľudstva

1. sú nepravdivé;
2. majú neblahé politické dôsledky;
3. hovoria o minulosti zbytočne jednotvárne.

Táto kniha je pokusom začať rozprávať iný, nádejnejší a zaujímavejší príbeh, taký, ktorý zároveň lepšie zohľadní poznatky z posledných desaťročí výskumu. Čiastočne ide o prepojenie dôkazov, ktoré sa nazbierali v archeológii, antropológii a príbuzných disciplínach. Týka sa to predovšetkým nálezov, ktoré poukazujú na úplne nový opis vývinu ľudskej spoločnosti za posledných 30 000 rokov. Takmer všetky súčasné výskumy sú v rozpore s doteraz rozšírenými naratívami, no aj tie najpo-

zoruhodnejšie objavy sa až príliš často obmedzujú na výskum špecialistov – alebo ich treba vypátrať medzi riadkami vedeckých publikácií.

Pre predstavu, ako sa vynárajúci obraz dejín ľudstva odlišuje od toho zaužívaného, stačí iba uviesť, čo dnes už je zrejmé: ľudské spoločnosti pred príchodom poľnohospodárstva sa neobmedzovali na malé a rovnostárske skupiny. Naopak, svet lovcov a zberačov pred príchodom poľnohospodárstva bol svetom odvážnych sociálnych experimentov, ktorý viac pripomínal karnevalovú prehliadku rôznych politických foriem ako fádne predstavy evolučnej teórie. Poľnohospodárstvo zase neznamenal nástup súkromného vlastníctva a neznamenal ani nenávratný krok smerom k sociálnej nerovnosti. Mnohé z prvých poľnohospodárskych komunít boli v skutočnosti bez hierarchie a spoločenských vrstiev. Ani zďaleka nemôžeme hovoriť o triednych rozdieloch vytesaných do kameňa. Prekvapivý počet najstarších miest na svete bol organizovaný na báze výrazných princípov rovnostárstva bez potreby autoritárskych vládcov, ambiciózných politikov, bojovníkov či panovačných úradníkov.

Informácie o objavoch, ktoré podporujú tieto zistenia, prichádzajú z každej časti zemegule. V dôsledku toho výskumníci na celom svete začínajú skúmať etnografický a historický materiál v novom svetle. Faktom je, že existujú kúsky mozaiky, ktoré môžu vytvoriť celkom nový obraz dejín ľudstva – no zatiaľ zostávajú skryté pre všetkých okrem niekoľkých privilegovaných odborníkov. Dokonca aj títo odborníci však majú tendenciu váhať, kým opustia svoju malú časť skladačky, aby si porovnali zistenia s inými z celkom odlišnej oblasti výskumu. Cieľom našej knihy je teda začať skladať niektoré časti veľkej mozaiky s plným vedomím toho, že čosi ako kompletná súprava dielikov momentálne neexistuje.

Táto úloha je natoľko náročná a témy také dôležité, že kým začneme chápať skutočné dôsledky obrazu, ktorý sa pred nami začína vynárať, prejde ešte mnoho rokov výskumu a diskusií. V každom prípade je dôležité, aby sme tento proces spustili. Jedna skutočnosť bude veľmi rýchlo zrejmá, a to, že všeobecne rozšírený „veľký obraz“ dejín, ktorý šíria novodobí nasledovníci Hobbesa a Rousseaua, nemá takmer nič spoločné s faktami. Aby sme však dokázali interpretovať nové informácie, nebude stačiť len zozbierať a pretriediť obrovské množstvo údajov. Bude si to vyžadovať aj posun v celkovej koncepcii.

Aby sme tento posun dokázali zrealizovať, budeme sa musieť vrátiť k niektorým základným krokom formovania našej modernej predsta-

vy o sociálnej evolúcii: k myšlienke, že ľudské spoločnosti môžu byť zoradené podľa štádia vývinu, pričom každé z nich má svoje vlastné charakteristické technológie a formy zriadenia (lovci a zberači, poľnohospodári, industriálna spoločnosť v mestách a podobne). Ako uvidíme, tieto koncepty majú svoje korene v konzervatívnom odpore voči kritike európskej civilizácie, ktorá sa začala presadzovať v prvých desaťročiach osemnásteho storočia. Táto kritika však nepochádzala od filozofov z éry osvietenstva (hoci ju spočiatku obdivovali a napodobňovali), ale od domorodých komentátorov a pozorovateľov európskej spoločnosti, ako bol indiánsky štátnik Kandiaronk (kmeň Hurónov-Wendatov), o ktorom sa dozvieme viac v ďalšej kapitole.

Znova sa vrátiť k tomu, čo by sme mohli nazvať „domorodou kritikou“, znamená dôsledne zväziť príspevky k sociálnemu mysleniu, ktoré vychádzajú z priestoru mimo európskeho kánonu – konkrétne od pôvodných obyvateľov, ktorých západní filozofi zvyknú stavať buď do historickej roly anjelov, alebo diablov. Obidve pozície vylučujú akúkoľvek skutočnú možnosť intelektuálnej výmeny alebo dokonca dialógu: je rovnako ťažké diskutovať s niekým, kto je považovaný za diabla, ako s niekým, kto je považovaný za božského, pretože takmer všetko, čo si myslí alebo hovorí, je s vysokou pravdepodobnosťou pokladané za irelevantné alebo nesmierne hlboké. Väčšina ľudí, o ktorých budeme v tejto knihe uvažovať, už dávno nežije. Nie je s nimi jednoducho možné viesť rozhovor. Napriek tomu sme odhodlaní opísať pravek, ako keby ho tvorili ľudia, s ktorými bolo možné diskutovať, ktorí neexistovali len ako štandardizované vzory, exempláre, bábky alebo hračky v rukách nejakého neúprosneho zákona dejín.

Samozrejme, v histórii sa jednoznačne prejavujú isté tendencie. Niektoré výrazne. Sú to také silné prúdy, že je veľmi ťažké plávať proti nim (aj keď sa zdá, že sa to vždy napokon niekomu podarí). No jediné „zákony“ sú tie, ktoré si sami vytvoríme. A to nás privádza k našej druhej námietke.

O TOM, PREČO MAJÚ HOBBSOVSKÉ AJ ROUSSEAUOVSKÉ VERZIE ĽUDSKÝCH DEJÍN NEBLAHÉ POLITICKÉ DÔSLEDKY

Politické dôsledky Hobbesovho modelu si nevyžadujú širšie skúmanie. Základným predpokladom nášho ekonomického systému je tvr-

denie, že ľudia sú v podstate odporné a sebecké stvorenia, ktoré sa rozhodujú skôr na základe cynickej a egoistickej kalkulácie ako na základe altruizmu či spolupráce. V takom prípade to najlepšie, v čo môžeme dúfať, je sofistikovanejšia vnútorná a vonkajšia kontrola našej údajne vrodenej túžby po hromadení statkov a vyvyšovaní sa. Rousseauov príbeh o tom, ako ľudstvo zostúpilo do nerovnosti z pôvodného stavu rovnostárskej nevinnosti, sa zdá byť optimistickejší (aspoň sme mali odkiaľ spadnúť). V súčasnosti sa však využíva najmä ako dôkaz, že hoci aktuálny systém môže byť nespravodlivý, to najlepšie, čo vieme realisticky dosiahnuť, je, že sa v ňom budeme trochu vŕtať. Už samotný pojem „nerovnosť“ v tomto smere hovorí sám za seba.

Od finančného krachu v roku 2008 a následných otrasov sa otázka nerovnosti – a s ňou aj dlhodobé dejiny nerovnosti – stala hlavnou témou diskusií. Medzi intelektuálmi a do určitej miery dokonca aj medzi politikmi sa objavil určitý konsenzus, že miera sociálnej nerovnosti sa vymkla spod kontroly a že väčšina svetových problémov tak či onak vyplýva zo stále sa zväčšujúcej priepasti medzi majetnými a nemajetnými. Poukázanie na nerovnosť je samo osebe výzvou pre globálne mocenské štruktúry, zároveň však tento problém rámcuje spôsobom, ktorý ľudí profitujúcich z týchto štruktúr môže v konečnom dôsledku upokojovať, pretože to znamená, že zmysluplné riešenie problému ostáva v nedohľadne.

Koniec koncov, predstavte si, že by sme problém sformulovali inak, tak ako mohol byť zadefinovaný pred päťdesiatimi či sto rokmi: ako koncentráciu kapitálu, oligopolu alebo triednej moci. V porovnaní s ktorýmkoľvek z týchto slov znie „nerovnosť“ tak, akoby zo svojej podstaty viedla k polovičným opatreniam a kompromisom. Celkom dobre si vieme predstaviť zvrhnutie kapitalizmu alebo rozvrátenie štátnej moci, ale nie je celkom jasné, čo si máme predstaviť pod odstránením nerovnosti. (Akej nerovnosti? Bohatstva? Príležitosti? Ako konkrétne by si ľudia mali byť rovní, aby sme mohli tvrdiť, že sme „odstránili nerovnosť“?) Pojem „nerovnosť“ používajú na vymedzenie sociálnych problémov technokratickí reformátori, ktorí od začiatku predpokladajú, že žiadna skutočná vízia transformácie spoločnosti nie je ani len na stole.

Debata o nerovnosti umožňuje hrať sa s číslami, hádať sa o Giniho koeficientoch a prahoch dysfunkcie, upravovať daňové režimy alebo mechanizmy sociálneho zabezpečenia. Môžete dokonca verejnosť šokovať rôznymi číslami, ktoré budú ukazovať, kam to všetko dospelo.

(„Dokážete si vôbec predstaviť, že najzámožnejšie percento svetovej populácie vlastní až 44 percent celosvetového bohatstva?“) Diskusia o nerovnosti však tiež umožňuje venovať sa jej bez zbytočného zaobrerania sa s faktormi, proti ktorým ľudia namietajú v súvislosti s „nerovným“ usporiadaním spoločnosti: napríklad, že niektorí jedinci dokážu využiť svoje bohatstvo na vplyv nad ostatnými alebo že iní ľudia zisťujú, že ich potreby nie sú dôležité a ani ich životy akoby nemali žiadnu skutočnú hodnotu. V konečnom dôsledku máme uveriť tomu, že všetko je len nevyhnutný efekt nerovnosti a nerovnosť je zase nevyhnutný dôsledok života v akejkoľvek veľkej, komplexnej, mestskej a technologicky vyspelej spoločnosti. Podľa všetkého nerovnosť s nami bude naveky. Otázne je len to, aká bude veľká.

V ostatnom čase vidíme skutočný boom myslenia o nerovnosti: od roku 2011 sa „globálna nerovnosť“ pravidelne objavuje ako hlavný bod diskusie na Svetovom ekonomickom fóre v Davose. Existujú indexy nerovnosti, inštitúty pre výskum nerovnosti a vidíme neutíchajúci prúd publikácií, ktoré sa snažia premietnuť aktuálnu posadnutosť prerozdeľovaním majetku späť do doby kamennej. Uskutočnili sa dokonca pokusy vypočítať úrovne príjmov a Giniho koeficienty pre paleolitických lovcov mamutov (v oboch prípadoch to boli veľmi nízke hodnoty).¹ Zdá sa, ako keby sme cítili potrebu vymyslieť matematické vzorce, ktoré potvrdia známy predpoklad, populárny už za čias Rousseaua, že v takýchto spoločnostiach si „všetci boli rovní, pretože všetci boli rovnako chudobní“.

Konečným dôsledkom všetkých príbehov o pôvodnom stave nevinnosti a rovnosti, ako aj používanie samotného pojmu „nerovnosť“, je všeobecné navodenie nostalgického pesimizmu o stave ľudstva, ktorý je zase dôsledkom toho, že sa na seba pozeráme cez širokouhlý objektív dejín. Áno, život v skutočne rovnostárskej spoločnosti je možný, len ak ste Pygmej alebo Krovák z Kalahari. Ak by ste dnes chceli vytvoriť skutočne rovnostársku spoločnosť, budete musieť nájsť spôsob, ako sa opäť stať malými skupinami zberačov bez akéhokoľvek významnejšieho osobného majetku. Keďže zberači potrebujú na zaobstaranie potravy pomerne rozsiahle územie, znamenalo by to redukciu svetovej populácie o približne 99,9 percenta. V opačnom prípade to najlepšie, v čo môžeme dúfať, je menšia úprava veľkosti čižmy, ktorá nám bude naveky šliapať po hlave, prípadne zabojovať o to, aby sme si vyboxovali kúsok priestoru, v ktorom sa niektorí z nás budú môcť pred podrážkou tej čižmy schovať.